

Asmeniniai įvardžiai mokslo kalboje ¹

Nijolė Linkevičienė

Lietuvių kalbos katedra

Vilniaus universitetas

Universiteto g. 5

LT-01513 Vilnius, Lietuva

Tel.: +370 5 2687212

El. paštas: nijole.linkeviciene@ff.vu.lt

Jolanta Šinkūnienė

Anglų filologijos katedra

Vilniaus universitetas

Universiteto g. 5

LT-01513 Vilnius, Lietuva

Tel.: +370 5 2687228

El. paštas: jolanta2palmeris@gmail.com

Anotacija

Straipsnyje aptariama autoriaus pozicijos raiška asmeniniais įvardžiais lietuvių mokslo kalbos tekstyne *CorALit*. Pasitelkus kiekybinę ir kokybinę analizę, tiriami asmeninių įvardžių *aš* ir *mes* bei jų dažniausių gramatinių formų vartosenos ypatumai biomedicinos, humanitarinių, socialinių, fizinių ir technologinių mokslų srityse. Tyrimas parodė, kad tiek vienaskaitinė, tiek daugiskaitinė autoriaus pozicijos raiška asmeniniais įvardžiais tikslųjų mokslų tekstuose yra retesnė nei humanitariniuose. Straipsnyje taip pat apžvelgiami dažniausi ekskliuzyvinio ir inkliuzyvinio *mes* tipai, jų kiekybinis pasiskirstymas tarp skirtingų mokslo sričių. Humanitarai ir socialinių mokslų atstovai pirmenybę teikia inkliuzyviniam *mes*, o biomedicinos, fizikos ir technologinių mokslų srityse dominuoja ekskliuzyvinio *mes* vartoseną. Neretai tikslią *mes* reikšmę yra sunku nustatyti, o dviprasmiška *mes* interpretacija moksliniame tekste gali turėti persvazinį efektą. Tyrimu atkreipiamas dėmesys ir į palyginti retą akademinuose tekstuose įvardžio *jūs* vartoseną, nurodančią autoriaus ir skaitytojo santykį. Tiesioginis ryšys su skaitytoju atsiranda akademinuose žanruose, kur teksto autorius pasirenka dialoginę (plačiąja prasme) rašymo formą ir kalba su skaitytoju. Paprastai autoriaus vaidmuo yra dominuojantis – kreipdamasis į skaitytoją, jis globoja jį, moko, pataria, kartais imperatyviai nurodo, ką būtina padaryti. Dažniausiai adresatas *jūs* nėra konkretus ir vartojamas neapibrėžta reikšme.

Raktažodžiai: akademinis diskursas, autoriaus pozicija, asmeniniai įvardžiai, inkliuzyvinės ir ekskliuzyvinės įvardžio *mes* reikšmės

¹ Tyrimą finansuoja Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. LIT-2-34).

1 Įvadas

Pastarųjų dešimtmečių akademinio diskurso tyrimuose atkreiptas dėmesys į tai, kad mokslinio teksto autorius, anksčiau linkęs būti nematomas tekste ir užleisti vietą tyrimo objektui ir gautiems rezultatams, ima atviriau reikšti savo poziciją įvairiomis kalbinėmis ir retorinėmis priemonėmis, kurti savitą santykį su skaitytoju. Todėl vis dažniau mokslo darbuose aptinkamos sąvokos **autoriaus identitetas**, **autoriaus pozicija**, **autoriaus požiūris**, o akademinis diskursas ir autoriaus vaidmuo jame imti tyrinėti vis įvairesniais aspektais.

Latouras (2002, 53-54) autoriaus vaidmenį kuriant tekstą metaforiškai palygina su talentingu dirigavimu orkestrui – teksto kūrėjas, kaip ir dirigentas, randa tinkamas vietas mokslinio diskurso dalyviams: vienus autorius cituoja, kitų darbus tik nurodo, įsivaizduoja kritiškus skaitytojus ir jų galimus prieštaravimus jo keliamiems argumentams, paneigia šiuos prieštaravimus naujais įtikinamais savo įrodymais, įtraukia skaitytojus į argumentų aptarimą ir tikisi jų pritarimo. Visi šie ir daug kitų aspektų, lemiančių autoriaus pozicijos raišką, yra kruopščiai apgalvojami ir į juos atsižvelgiama kuriant tekstą.

Fløttum, Kinnas ir Dahl (2006a, 205) mokslo straipsnį lygina su polifonine drama (angl. *polyphonic drama*), kurioje autorius atlieka įvairius vaidmenis ir taip kuria savo santykį su skaitytoju. Ne be pagrindo šie žinomi mokslininkai, dirbę pagal KIAP mokslinį projektą, skirtą akademinio identiteto klausimams, jo pagrindu parengtą knygą pavadino ‘Akademiniai balsai’ (angl. *Academic Voices*). Anot Fløttum *et al.*, mokslinio teksto autoriaus ir kitų diskurso dalyvių balsų polifonija moksliniame tekste reprezentuoja sudėtingus sociopragmatinius santykius, sudarančius mokslinio diskurso esmę (Fløttum, Dahl ir Kinn 2006b).

Panašiai ir White’as (2003), remdamasis Bakhtino ir Vološinovo veikalais, pabrėžia dialoginę autoriaus pozicijos žymiklių pobūdį. Autoriaus ir skaitytojo santykį atskleidžiantys kalbiniai vienetai gali reikšti kategorišką, uždarą, alternatyvių nuomonių nepripažįstančią poziciją – tai White’o vadinamieji *dialogą stabdantys* (angl. *dialogically contractive*) žymikliai. Tačiau yra ir *dialogą skatinančių* (angl. *dialogically expansive*) kalbinių vienetų, kuriais pažymima, kad yra alternatyvų kalbamai situacijai, kad autoriaus nuomonė nėra kategoriška ir baigtinė, taigi taip atveriamas kelias dialogui.

Kalbininkų susidomėjimas tuo, kaip ir kodėl mokslinio teksto kūrėjai reiškia savo poziciją, atskleidė ją perteikiančių priemonių įvairovę bei skirtingus pragmatinius ir komunikacinius tikslus, kurių siekiama tas priemones vartojant. Vienais kalbos vienetais autoriaus propozicija sušvelninama, kitais – sustiprinama, dar kitais išreiškiamos vertinamosios autoriaus nuostatos. Iš įvairių leksinių ir gramatinių autoriaus pozicijos

raiškos priemonių turbūt akivaizdžiausiai šią poziciją rodo tekste vartojami asmeniniai įvardžiai. Anot van Dijko, „kalboje yra nedaug žodžių, galinčių turėti tokį ideologinį ir socialinį ‘užtaisą’, kaip paprastas žodelis *mes*“² (van Dijk 1998, 203). Todėl nekeista, kad asmeniniams įvardžiams skiriama nemažai dėmesio politinio diskurso tyrimuose (žr., pvz., De Fina 1995; išsamesnę asmeninių įvardžių politiniame diskurse tyrimų apžvalgą žr. Durocher Dunne 2003, 25-27), jų vartoseną yra tyrinėjama atliekant kritinio diskurso analizę, pavyzdžiui, aptariant nacionalinio identiteto formavimo klausimus (Wodak *et al.* 2009).

Akademinės kalbos tyrimuose asmeninių įvardžių vartoseną yra vienas iš aspektų, siejamų su kultūrinio ir mokslinio identitetu. Tyrėjai dažnai ieško atsakymo į klausimą, ar įvairūs autoriaus pozicijos žymikliai, vartojami akademiniam tekste, yra tam tikros kultūros ar mokslo šakos nulemtas bruožas ar tradicija. Taigi viena iš empirinių tyrimų kryptių yra nustatyti, kaip dažnai ir kuriais atvejais mokslinio teksto autoriai pasirenka vartoti asmeninius įvardžius.

Vassilevos (1998) atlikta išsami asmeninių įvardžių *aš* ir *mes* vartosenos analizė kalbotyros moksliniuose straipsniuose penkiomis kalbomis atskleidė nemažą kultūrinių ir kalbinių skirtumų. Anglakalbiai mokslininkai nevengia vartoti šių eksplicitiškų autoriaus pozicijos žymiklių: jų tekstuose asmeniniai įvardžiai beveik du kartus dažnesni nei bulgariškai ir vokiškai rašančių mokslininkų straipsniuose ir daugiau nei du kartus dažnesni nei rusakalbių ir prancūzakalbių kalbininkų. Anglakalbiai taip pat labai dažnai vartojo įvardį *aš* (69 proc.; *mes* vartoseną sudarė tik 31 proc.), o rusakalbių ir bulgarų mokslininkų tekstams beveik išskirtinai būdingas kolektyvinis įvardis *mes* (atitinkamai 99,5 ir 94 proc.), nepaisant to, kad visi straipsniai buvo rašyti pavienių autorių.

Fløttum (2009) autoriaus pozicijos raišką asmeniniu įvardžiu *aš* moksliniuose straipsniuose tyrinėjo ne tik tarpkalbiniu (norvegų, prancūzų ir anglų kalbos) aspektu, bet ir pagal atskiras mokslo kryptis (ekonomikos ir kalbotyros³). Mokslininkę domino ne tiek kiekybiniai vartosenos ypatumai, kiek kontekstai, kuriuose autoriai pavartoja asmeninį įvardį, atliekantį vienokį ar kitokį vaidmenį tekste. Dažniausi vaidmenys, skiriami asmeninio įvardžio ir veiksmažodžio, su kuriuo jis vartojamas, pagrindu, yra keturi: 1) *autorius-rašytojas*; 2) *autorius-tyrėjas*; 3) *autorius-nuomonės reiškėjas* ir 4) *autorius-vertintojas*. Kaip teigia Fløttum, beveik pusė visų *aš* vartosenos atvejų yra *autorius-tyrėjo* vaidmens realizacija, o *autorius-rašytojas*, eksplikuojančias skaitytojui

² Šis ir tolesni vertimai iš anglų kalbos yra autorių. Originalus tekstas: „there are few words in the language that may be as socially and ideologically ‘loaded’ as a simple *we*“.

³ Fløttum (2009) straipsnyje *aš* vartoseną tirta ne visų minėtų mokslo kryptių ir kalbų straipsniuose. Prancūzų ekonomistų straipsnių buvo atsisakyta dėl itin retai vartotos *aš* formos.

patį rašymo procesą ar teksto organizavimo principus, sudaro maždaug vieną ketvirtadalį visų *aš* vartosenos atvejų. Rečiausiai, Fløttum duomenimis, mokslininkai pasirenka *autoriaus-vertintojo* vaidmenį (vos 4 proc. visų *aš* vartosenos atvejų). Tarpkalbinis lyginimo aspektas parodė, kad norvegų mokslininkai yra labiau *rašytojai*, o anglakalbiai – *nuomonės reiškėjai*. Lyginant duomenis pagal mokslo kryptis nustatyta, kad lingvistai yra labiau linkę pasitelkti asmeninį įvardį *aš* savo nuomonei išreikšti nei ekonomistai.

Įvairius asmeninių įvardžių vartosenos aspektus tyrinėjęs Hylandas (1998, 2001, 2005, 2008) šią autoriaus pozicijos raiškos priemonę traktuoja kaip vieną sudėtinių metadiskurso dalių. Hylando metadiskurso samprata iš esmės sutapatinama su autoriaus pozicijos raiška, nes „metadiskursas yra apibrėžiamas kaip tie teksto aspektai, kurie eksplicitiškai nurodo diskurso organizavimą ar rašytojo požiūrį arba į teksto turinį, arba į skaitytoją“⁴ (Hyland 1998, 438). Autoriaus požiūris į teksto turinį aiškiausiai pabrėžiamas asmeniniais įvardžiais *aš* ir ekskliuzyviniu *mes*, o vienas iš būdų išreikšti autoriaus požiūrį į skaitytoją yra įtraukti jį į diskursą kaip lygiavertį narį, vartojant inkliuzyvinį *mes* arba tiesiogiai kreipiantis į jį ir taip kuriant su juo dialogą (Hyland 2005, 53-54). Solidarumo su skaitytojais aspektą pastebi ir Harwoodas (2005a), tačiau jis asmeninių įvardžių vartosenoje taip pat akcentuoja ir teksto autorių siekį pabrėžti savo indėlį į mokslą, savotišką savęs, kaip tyrėjo, reklamą mokslo erdvėje. Be to, pramaišiu vartojami inkliuzyvinis ir ekskliuzyvinis *mes* gali efektyviai pabrėžti žinių trūkumą mokslo srityje ir rašančio autoriaus pasirengimą tą spragą užpildyti (Harwood 2005a, 2005b).

Taigi asmeniniai įvardžiai, jų vartosenos kiekybiniai ir kokybiniai aspektai mokslo tekstuose jau yra nemažai tyrinėti, tačiau lietuvių akademinė kalba šiuo požiūriu dar nėra itin išsamiai ištirta. Palyginti nedidelės apimties gretinamasis kalbotyros ir medicinos mokslinių straipsnių lietuvių ir anglų kalbomis tyrimas (Šinkūnienė 2010) parodė, kad mokslininkai, rašantys anglų kalba, renkasi kalbines strategijas, leidžiančias išryškinti juos kaip teksto autorius, o lietuvių mokslininkai tai pabrėžti linkę rečiau – itin retai tekstų autoriai, rašydami lietuviškai, identifikuoja save įvardžiu *aš*.

Šio straipsnio tikslas yra plačiau apžvelgti asmeninių įvardžių vartosenos tendencijas lietuvių mokslo kalboje, nustatyti, koks šių įvardžių vaidmuo atskirų mokslo sričių tekstuose, aptarti būdingiausius vartojimo atvejus.

⁴ Originalus tekstas: „Metadiscourse is defined here as those aspects of the text which explicitly refer to the organisation of the discourse or the writer’s stance towards either its content or the reader.“

2 Tiriamoji medžiaga ir darbo metodika

Lietuvių kalboje asmeniniai įvardžiai vartojami veiksmažodžių asmenavimo sistemoje ir padeda išreikšti gramatinį veiksmažodžio asmenį. Tačiau gramatinis asmuo dar reiškiamas ir veiksmažodžių galūnėmis, todėl vienaskaitos ir daugiskaitos pirmojo bei antrojo asmens įvardžiai, nurodantys adresantą ar adresatą, prie veiksmažodžių formų nėra būtini ir kalbos ekonomijos sumetimais dažniausiai praleidžiami (Jakaitienė, etc. 1976, 90). Vis dėlto tam tikrais atvejais teksto autorius nurodo save ir adresatą ne tik veiksmažodžių formomis, bet ir įvardžiais *aš, mes, jūs*. Kadangi reikšmės atžvilgiu asmeninis įvardis lietuvių kalboje nėra būtinas, jo vartojimas moksliniame tekste gali būti interpretuojamas kaip autoriaus noras labiau ką nors pabrėžti, pavyzdžiui, eksplicitiškai įvardyti save ar kitus diskurso dalyvius. Todėl šio tyrimo tikslas ir yra išanalizuoti asmeninių pagrindinių įvardžių ir jų gramatinių formų vartojimą adresantui ir adresatui reikšti bei patyrinti, kaip dažnai ir kokiose komunikacinėse situacijose mokslinių tekstų autoriai pasitelkia šią autoriaus pozicijos raiškos priemonę. Veiksmažodžių fleksijomis reiškiamo asmens atvejai nėra šio straipsnio objektas.

Tiriamoji medžiaga – dabartinė lietuvių rašytinė mokslo kalba, pastaruoju metu sukaupia lietuvių mokslo kalbos tekстыne *Corpus Academicum Lithuanicum (CorALit)*, (<http://coralit.lt>). Šis tekstynas pasirinktas kaip plačiausiai reprezentuojantis įvairias mokslo sritis – biomediciną, humanitarinius, socialinius, fizinius mokslus, technologijas. Žanrinis požiūriu tekstynas taip pat įvairus – jį sudaro straipsniai, monografijos, studijos, disertacijos, vadovėliai ir kt. Šių tekstų autoriai – pavieniai asmenys ir asmenų grupės (plačiau apie tekstyno kūrimo darbus ir sudėtį žr. Usonienė *et al.* 2008, Linkevičienė 2009, Usonienė *et al.* 2011). Tekstyno apimtis – 8 670 613 žodžių, atskirų mokslo sričių akademių tekstų apimtis žr. 1 lentelėje.

Mokslo sritis	Žodžių skaičius
Biomedicina (B)	1 638 444
Humanitariniai mokslai (H)	2 028 906
Fiziniai mokslai (P)	1 510 981
Socialiniai mokslai (S)	1 527 455
Technologijos (T)	1 964 827
Iš viso:	8 670 613

1 lentelė. *CorALit* tekstyno kiekybinė sandara pagal mokslo sritis

Tyrimui pasirinkti adresantą (autorių) ir adresatą (skaitytoją) nurodantys įvardžiai *aš, mes, jūs* bei su jų raiška susijusios gramatinės formos *mano, manęs, man, mane, mūsų, mums, mus, jūsų, jums, jus*. Šių įvardžių įnagininko ir vietininko linksnių atsisakyta kaip

itin retų ir neaktualių teksto autoriaus ar skaitytojo raiškai (dažniausio iš jų – įnagininko *jumis* – visame tekстыne rasti vos 4 pavyzdžiai).

Analizuojant kalbinę medžiagą taikyti kiekybiniai ir kokybiniai tyrimo metodai. Iš pradžių atlikta automatinė tiriamų įvardžių formų paieška, vėliau atrinkta medžiaga apdorota rankiniu būdu, t.y. atmesti visi pavyzdžiai, neturintys tiesioginio ryšio su autoriumi ar skaitytoju. Tai įvardžiai, pavartoti citatose (pvz., „*Aš esu aukštupio srovė – aš sukuosi verpetais*“ (H 529)), pavadinimuose (pvz., *lietuvių liaudies dainos „Aš ne gert atėjau“ melodija* (H 609)) arba reiškiantys tam tikro mokslo objektą (pvz., *Didžiosios raidės, žyminčios asmeninius įvardžius „Aš“ ir „Tu“, galėtų būti nuoroda* (H 529); *kitaip tariant – atsiranda kolektyvinis identitetas, „Mes“* (S 51)). Atmestos ir santrumpos (pvz., *MES registravimas, esant simptominei sunkaus laipsnio VMA stenozei* (B 1733)) bei simboliai (pvz., *įmaišyta 300 g MeS miltelių* (B 746)), atsitiktinai sutampantys su įvardžio *mes* grafiniu pavidalu.

Kaip matyti iš 1 lentelės, pagal skirtingas mokslo sritis išskirtos tekstyno dalys yra nevienodo dydžio. Atliekant kiekybinę analizę, lyginimo pagrindu pasirinktas normalizuotas kalbinių vienetų vartosenos dažnis 1000 žodžių imtyje. Statistiniai asmeninių įvardžių vartojimo duomenys pateikiami iš viso tekstyno, taip pat ir pagal atskiras mokslo sritis. Dažniausi tyrinėjamų įvardžių junginiai su veiksmožodžiais nustatyti naudojantis kalbinės programinės įrangos paketo *WordSmith Tools* patobulinta 5-tąja versija (Scott 2008).

3 Tyrimo rezultatai

Vyrauja nuomonė, kad tiek lietuvių, tiek latvių mokslo kalbai nebūdinga asmeninių įvardžių, nurodančių teksto autorių, vartoseną (Rosinas 1988, 19). Vietoj jų vartojama fleksinė asmens raiška (vienaskaitos ir daugiskaitos pirmojo asmens veiksmožodžiai), pasyvas ir beasmens konstrukcijos. Tekstyno duomenys iš esmės šią nuomonę patvirtina – iš viso rasta tik 1028 tiesiogiai autorių nurodančių įvardžių *aš* ir *mes* vardininkų (normalizuotas dažnis 1000 žodžių imtyje 0,12) (nedidelio bandomojo tyrimo duomenimis, tai sudarytų apie 4 proc. fleksinės raiškos atvejų).

3.1 Įvardis *aš*

Adresantą nurodantis įvardis *aš* tiriamojoje medžiagoje apie penkis kartus retesnis nei *mes* (normalizuotas dažnis atitinkamai 0,02 ir 0,10) (plg. 2 ir 3 lentelę). Manytina, kad tai nėra tiesiogiai susiję su teksto autorių skaičiumi, – įvardis *mes* gali turėti ir kitokių semantinių reikšmių (apie tai žr. toliau).

Asmeninis įvardis	Iš viso <i>CorALit</i>		B		H		P		S		T	
	abs. dažnis	norm. dažnis	abs. dažnis	norm. dažnis	abs. dažnis	norm. dažnis	abs. dažnis	norm. dažnis	abs. dažnis	norm. dažnis	abs. dažnis	norm. dažnis
<i>aš</i>	181	0,02	1	0,00	122	0,06	42	0,03	16	0,01	0	0,00
<i>mano</i>	346	0,04	1	0,00	225	0,11	23	0,02	86	0,06	11	0,01
<i>manęs</i>	8	0,00	0	0,00	4	0,00	1	0,00	3	0,00	0	0,00
<i>man</i>	244	0,03	1	0,00	175	0,09	23	0,02	34	0,02	11	0,01
<i>mane</i>	110	0,01	0	0,00	82	0,04	14	0,01	14	0,01	0	0,00
Iš viso:	889	0,10	3	0,00	608	0,30	103	0,08	153	0,10	22	0,02

2 lentelė. Asmeninio įvardžio *aš* ir jo dažniausių gramatinių formų absoliutus ir normalizuotas dažnis 1000 žodžių imtyje

Išanalizavus *aš* vartoseną pagal mokslo sritis paaiškėjo, kad dažniausias šis įvardis humanitarų tekstuose (normalizuotas dažnis 0,06), labai retas biomedicinos moksluose (rastas tik vienas pavyzdys) ir visiškai neaptiktas technologijų srities tekstuose. Fizinių mokslų srities tekstuose vartojamas dažniau nei socialinių (normalizuotas dažnis atitinkamai 0,03 ir 0,01). Remiantis anksčiau atliktais mažesnės apimties kalbotyros ir medicinos akademinio diskurso tyrimais (Šinkūnienė 2010), galima būtų daryti prielaidą, kad humanitarų tekstus dažniau rašo pavieniai autoriai, o tikslųjų mokslų – autorių grupės, tačiau šiuo požiūriu tyrimas nebuvo atliekamas dėl tekstyno teikiamų galimybių.

Atlikus kokybinę įvardžio *aš* analizę išaiškėjo, kad humanitarinių, fizinių ir iš dalies socialinių mokslų tekstuose dažniausiai autorius tiesiogiai reprezentuoja save kaip *biografinį aš* (Vladimirou, 2007, 144) įvairiuose atsiminimuose. Ypač dažnas įvardis *aš* konstrukcijose su būtojo kartinio laiko veiksmažodžiais (*aš susidūriau, aš tęsiau, aš kalbėjau, galvojau aš, aš suvokiau*), rečiau vartojamas vardažodiniuose junginiuose (*aš vedėjas, aš buvau dėkingas, aš turėjau užsidegimo*) ar reiškiant netiesioginį veiksma (*aš esą toks naivus; esą taip aš neigiu*). Pvz.:

- (1) *Po to sekė keturi giedri vakarai, ir aš tęsiau Mrkoso kometos stebėjimus.* (P 2027)
- (2) *Kadangi jisai buvo Vytauto Didžiojo Kultūros muziejaus direktorius, aš priešistorinio skyriaus vedėjas, tai kasdieniniai ryšiai siejo mus visą laiką.* (H 1201)
- (3) *Kartą vienas pažįstamas manęs paklausė, nejaugi aš esą toks naivus ir manęs, kad KGB neišgaudytų Katalikų bažnyčios kronikos.* (H 1124)

Gerokai rečiau autorius pabrėžia save *aš mokslininkas* semantinėje kategorijoje. Nors tekстыne pateikiami atriboti nuo konteksto pavyzdžiai, galima spėti, kad pabrėžiamoji autoriaus pozicija ypač ryški aprašant tyrimų lauką ir atpasakojant darbo eigą, t. y. kuriant

metadiskursą. Visi raiškos atvejai rasti humanitarinių ir socialinių mokslų tekstuose. Dažniausiai vartojamos konstrukcijos su esamojo ir būsimąjo laiko veiksmažodžiais *aš apsiriboju, aš rašau, aš tvirtinu, aš siūlau, aš akcentuoju, aš kalbu, aš remsiuosi, aš nenagrinėsiu* ir t. t. Pvz.:

(4) <...> *aš šįkart apsiriboju Jacques'o Derrida tekstu.* (H 1124)

(5) *Aš išsamiau nenagrinėsiu konkrečių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūrinių etapų.* (H 176)

Konstrukcijos su būsimąjo laiko veiksmažodžiais leidžia autoriui susitapatinti su skaitytoju ir tyrimą atlikti kartu nuo pat pradžių iki galo, nors realiai autorius jau yra viską atlikęs. Žinoma, tekstyno galimybės neleidžia pasekti, ar autorius nuosekliai veda skaitytoją savo tyrimų keliu ar tai daro tik tam tikrose teksto vietose (pvz., įvade), todėl galima kalbėti tik apie prielaidas, reikalaujančias išsamesnio tyrimo.

Rastas vienas atvejis, kai autorė identifikuoja save ne tik įvardžiu *aš*, bet ir daiktavardžiu, tuo stengdamasi pabrėžti savo skirtybę nuo kitų mokslininkų:

(6) *Aš, kaip praktikė, turiu visai kitus kriterijus, jei apskritai jie gali būti.* (H 524)

Pasitaikė keletas įvardžio *aš* formų su tariamosios nuosakos veiksmažodžiais (*aš norėčiau, aš išklausyčiau, aš siūlyčiau, aš sutikčiau* ir kt.). Priešingai nei anksčiau pateikti pavyzdžiai, šios formos rodo autoriaus nekategoriskumą, etišką požiūrį į kitų autorių teiginius, pvz.:

(7) *Aš norėčiau išreikšti tik keletą abejonių dėl masinio žirgų kapų datavimo.* (H 1191)

Įvardinį asmens žymiklį autorius vartoja ir tais atvejais, kai nori patikslinti, paaiškinti vieną ar kitą savo mintį, pvz.:

(8) <...> *aš turiu galvoje pasyvumą kognityvinės veiklos aspektu ir; žinoma, suprantu* <...> (S 1350)

(9) *Štai kodėl aš teigiu, kad vartotojas gali būti lojalus „Volvo“ ar BMW ženklui.* (S 101)

Socialinių mokslų tekstuose su veiksmažodžiais *abejoju, manau, tikiu, sutinku* įvardis vartojamas autoriaus nuomonei reikšti, pvz.:

(10) *Tačiau aš labai abejoju, ar tai norės ir gebės padaryti Europos Sąjunga.* (S 1301)

Humanitarinių ir socialinių mokslų tekstuose aptinkamas ir *neapibrėžtasis aš*, kai teksto autorius, vartodamas asmens žymiklį ir esamojo laiko veiksmažodžių formas, mąsto apibendrintai, pvz.:

- (11) *Mąstymas yra žmogaus būties pradžia. Teisingai pažindamas objektus, **aš patiriu** racionalumo jėgą, pavyzdžiui, atlikdamas skaičiavimo operacijas.* (H 406)
- (12) *Abipusiškumas reiškia, kad jei tu man padarei kažką gero, **aš esu tau kažką skolingas.*** (S 1406)

Vienintelis pavyzdys, rastas biomedicinos srities tekstuose, taip pat priskirtinas neapibrėžtajam aš:

- (13) *Tarkime, jeigu **aš nenoriu** eiti į tą restoraną, kurį pasirinko žmona, galiu jai užsiminti, kad <...>.* (B 1692)

Autoriaus pozicija mokslo kalboje reiškia ne tik vardininku, bet ir kitų asmeninio įvardžio *aš* linksnių formomis – kilmininku (*mano, manęs*), naudininku (*man*), galininku (*mane*). Atlikus kiekybinį tyrimą paaiškėjo, kad dažniausiai iš jų vartojama kilmininko forma *mano*, – ji sudaro beveik pusę visų tirtų įvardžio formų (žr. 2 lentelę), nemažai rasta naudininko *man* (normalizuotas dažnis 0,04), mažiausiai – kilmininko formos *manęs* (tik 8 pavartojimo atvejai).

Tyrimas pagal mokslo sritis parodė ypač dažną šių formų vartojimą humanitariniuose moksluose (normalizuotas dažnis 0,24), retesnį socialiniuose (0,09) ir fiziniuose (0,05) moksluose, o technologijų ir biomedicinos tekstuose – visiškai retą (atitinkamai 0,02 ir 0,00). Taigi galima teigti, kad vienaskaitinė autoriaus pozicijos raiška pastarųjų dviejų mokslo sričių tekstams nėra būdinga.

Kokybiškai ištyrus gausiausios savybinio kilmininko formos *mano* vartoseną paaiškėjo, kad ypač dažnai ji vartojama autoriaus požiūriui į aprašomuosius dalykus perteikti. Autorius nesinaudoja visažinio teise, nėra tiesmukas ar kategoriškas, jis labiau linkęs apsidrausti, todėl dažnai pasitaiko konstrukcijos *mano nuomone, mano manymu, mano supratimu, mano požiūriu, mano galva, mano (giliu) įsitikinimu, mano žiniomis* ir pan., pvz.:

- (14) *Kadangi pastaruosiuose kapuose buvo rasta romėniškų monetų, tai, **mano nuomone**, šių kapų datavimą reikia siaurinti iki III amžiaus.* (H 1181)
- (15) *Dėl išvardintų diagnozavimo problemų, **mano supratimu**, patikimesnis bankroto grėsmės integralinio įvertinimo metodas.* (S 291)

Šalia tokių konstrukcijų gali būti vartojami skirtingo modalumo veiksmožodiniai junginiai, ypač dažnas privalomumo santykis (Fowler 1991, 85-87), kai autorius reiškia savo požiūrį į tai, ką reikia, kas turėtų būti padaryta, pvz.: *datavimą reikia siaurinti; turėtų įsitraukti visos Lietuvos žmonės; reikia imti domėtis piešiniu*. Leistinumų santykis kur kas retesnis, pvz.:

- (16) *Susipažinusieji su elementariu fizikinės chemijos kursu, mano nuomone, gali daugelį knygos palyginti savarankiškų skyrių studijuoti pasirinktinai.* (P 2000)
- (17) *Mano nuomone, šį paradoksą galima paaiškinti atsižvelgus į ankstesnius svarstymus.* (S 1403)

Antrą vietą pagal dažnumą užima posesyvinė įvardžio *mano* reikšmė – teksto autorius nevengia priskirti sau daikto, sąvokos, veiksmo. Dažniausia ši reikšmė humanitarų tekstuose, pvz.:

- (18) *Mano tezė alternatyvi Ingardeno mokslo ir estetinių sprendinių skirčiai.* (H 642)
- (19) *Šis mano straipsnis, dėliojamas daugiausia iš žurnalistinės patirties <...>.* (H 149)

Socialinių ir fizinių mokslų tekstų autoriai vartoja panašius junginius: *mano rezultatai, mano publikacija, mano darbas, mano praktikoje, mano disertacijoje.*

Lietuvių mokslo kalboje vengiant tiesioginės autoriaus pozicijos, reiškiamos įvardžiu *aš* ir pirmojo asmens veiksmažodžiu, neretai pasirenkama konstrukcija su įvardžiu *mano* ir neveikiamosios rūšies esamojo arba būtojo laiko dalyviu, pvz.:

- (20) *Kaip pagrindas planui buvo priimta mano dar anksčiau pagrįsta urbanistinė ir kraštovaizdžio plėtros koncepcija.* (T 86)
- (21) *Mano organizuojamuose žaidimuose visi mokiniai aktyviai dalyvauja.* (S 260)

Šiose konstrukcijose dažnesnės būtojo laiko dalyvių formos, nes daugeliu atvejų mokslinis tekstas traktuojamas kaip anksčiau atlikto veiksmo (tyrimo) rezultatas. Tokių konstrukcijų skaičių padidino ir įspraudai – skliaustuose vartojamos autoriaus pastabos apie tekstą (pvz.: *kursyvas mano; išretinta/išryškinta/paryškinta/pabraukta mano*).

Nesavybinis kilmininkas *manęs* lietuvių mokslo kalboje vartojamas rečiausiai – humanitarų tekstuose užfiksuoti 4 pavartojimo atvejai, socialinių mokslų – 3, visiškai neužfiksuotas biomedicinos ir technologijų moksluose, fizinių mokslų tekstuose rastas vienas pavyzdys (*Kovo pradžioje sužinojau, kad manęs ieško prof. Slavėnas.* (P 2027)), tačiau iš konteksto galima spręsti, kad tai nėra tipiškas mokslo kalbos pavyzdys. Humanitariniuose ir socialiniuose tekstuose rasti autorių nurodantys kilmininkai vartojami su neigiamais veiksmažodžiais, pvz.:

- (22) *Kadangi manęs taip apibrėžtas identitetas nežavi, tai tenka prisipažinti <...> kad jokios dvasinės giminytės klumpakojui nejaučiu.* (H 671)
- (23) *Taigi kas yra laikas? Jeigu niekas manęs neklausia, aš žinau, kas tai yra, bet jei norėčiau klausiančiam paaiškinti <...>.* (S 1359)

Naudininko forma *man* palyginti dažna – normalizuotas dažnis 0,03. Dažniausiai vartojama humanitarinių mokslų tekstuose (0,09), gerokai rečiau socialinių ir fizinių (normalizuotas dažnis vienodas –0,02) ir beveik nebūdinga technologijų ir biomedicinos tekstams (atitinkamai 0,01 ir 0,00). Su šiuo įvardžiu gana dažnai sudaromos modalinės konstrukcijos, rodančios autoriaus nekategorišką aprašomų dalykų vertinimą, apsidraudimą nuo neteisingos informacijos. Vartojami junginiai *man atrodo, man rodos, man regis*, pvz.:

(24) *Man atrodo, kad kasdienybei virtus filosofinio mąstymo ašimi, prasidėjo pačių filosofų migracija.* (H 629)

Vartojant konstrukcijas su įvardžiu *man* tiesiogiai atskleidžiamas autoriaus santykis su jo paties veikla ir tos veiklos vertinimu – teigiamu arba neigiamu. Dažniausiai pasitaikę junginiai: *man rūpi (rūpėjo), man pasirodė svarbios, man tada atrodė, man primena, man padeda, praverė man, man leidžia, man sužadino, man lieka neaišku, man nelabai suprantamas, man teko išklaudyti, man nesukėlė didelio pasitikėjimo, man nebuvo jokio sunkumo, man (ne)pavyko, man teko laimė* ir pan., pvz.:

(25) <...> *naudoju teminį mokymo būdą. Jis man padeda integruoti dalykus tarpusavyje, išsiaiškinti, ką vaikas žino, ko nežino, ką norėtų sužinoti.* (S 157)

(26) *Ir vis dėlto man lieka neaišku, kaip tas „aukščiausio lygio teorijas“ taikyti lauko ekspedicijoms.* (H 1157)

Galininko forma *mane* aptinkama dar rečiau negu naudininko – iš viso rasta 110 pavartojimo atvejų (normalizuotas dažnis 0,01). Didžioji jų dalis (82 formos) vartojamos humanitarų, po 14 socialinių ir fizinių mokslų atstovų, o biomedicinos ir technologijų srities tekstuose ši forma iš viso neaptikta. Kokybinė analizė parodė, kad visais atvejais galininku tiesiogiai nurodomas teksto autorius, pvz.:

(27) *Ir aš iki šiol kalbėjau apie meninę sąmonę net ir tais atvejais, kai kartu paliesdavau dalykus, kurie jau prašosi suprantami kažin kaip kitaip: tiesiog turimi leksiniai ištekliai mane privertė.* (H 574)

(28) *Kodėl Damasio mąstymas veikė mane aiškinant muzikos ir afekto izomorfizmą?* (S 1350)

Tekstyno pavyzdžių analizė rodo, kad galininko forma dažniausiai vartojama su veiksmazodžiais, reiškiančiais tam tikrą poveikį subjektui, pvz.: *mane sudomino, mane paskatino, mane privertė, mane veikė, mane nustebino* ir t. t.

3.2 Įvardis *mes*

Asmeninis įvardis *mes* yra viena įdomiausių autoriaus pozicijos raiškos akademiniam diskurse priemonių, nes jį įvairiomis gramatinėmis formomis gali vartoti ir vienas rašantis autorius, ir autorių grupė. Įvardžiais reiškiamos autoriaus pozicijos tyrimuose yra įprasta skirti du pagrindinius semantinius įvardžio *mes* tipus: ekskliuzyvinį *mes* ir inkliuzyvinį *mes*. Lietuvių kalboje nėra formalių kriterijų šioms reikšmėms atskirti ir tenka pasikliauti konteksto ir situacijos interpretacija. Tai ne visuomet lengva, nes įvardžiui *mes* lietuvių kalboje, kaip ir daugelyje kitų kalbų, būdingas semantinis dviprasmiškumas, todėl „dažniausiai būtent adresatui yra paliekama nuspręsti, kokia yra tiksli *mes* reikšmė“⁵ (Biber *et al.* 1999, 329).

Kaip minėta, du bendriausi *mes* tipai yra ekskliuzyvinis ir inkliuzyvinis, tačiau akademinio diskurso tyrimuose pateikiamos ir įvairios smulkesnės klasifikacijos. Vladimirou (2007, 146-148) skiria 3 inkliuzyvinio ir 2 ekskliuzyvinio *mes* potipius. Anot mokslininkės, inkliuzyvinis *mes* gali būti smulkiau skirstomas į *neapibrėžtąjį mes* (juo referuojama į žmones apskritai), *mes – akademinė bendruomenė* (kai *mes* apima mokslinio teksto autorių/autorius ir kitus akademinės bendruomenės narius) ir *mes ir skaitytojas* potipį (kai *mes* pažymi autorių/autorius ir tuo metu skaitantį tekstą skaitytoją). Ekskliuzyvinis *mes* apima tokius atvejus, kai autorius/autorai referuoja tik į save (vieno rašančio autoriaus atveju tai būtų *mes* vietoje *aš*) ir kai *mes* suprantamas kaip autorius ir grupė kitų žmonių, kurie vienaip ar kitaip yra susiję su autoriumi, tačiau čia neturimi galvoje teksto skaitytojai ar akademinė bendruomenė apskritai. Panašiai ir Kuo (1999) tyrime yra skiriami penki *mes* semantiniai tipai – nuo nuorodos tik į patį autorių iki apibendrinto autoriaus ir skaitytojo žymėjimo. Mokslininkė taip pat skiria ir *dviprasmiškojo mes* pogrupį, į kurį patenka tie *mes* vartosenos atvejai, kurių neįmanoma vienareikšmiškai priskirti vienai ar kitai grupei.

Jei akademinės kalbos tekстыne *CorALit* aptiktus *mes* vartosenos atvejus išdėstytume semantiniu referenciniu kontinuumu, viename gale turėtume inkliuzyvinį neapibrėžtąjį *mes*, žymintį žmonią apskritai ir mažiausiai turintį bendro su autoriaus, kaip mokslininko, vaidmeniu, pvz.:

(29) *Kasdieniam gyvenime mes priversti visada siekti būsimo pasitenkinimo, paslaptingos ir neapibrėžtos „laimės“ ir šitaip esame „išguiti“ iš dabarties momento. Visą gyvenimą lakstydami paskui „laimę“ mes niekada galutinai jos nepavejame.* (H 627)

⁵ Originalus tekstas: „Usually, however, it is left for the addressee to infer the exact meaning of we.“

- (30) *Ir nors R. Rastausko esė neturi klasikinių pavadinimų, prasidedančių prielinksniu „apie“ (kaip, pavyzdžiui, D. Kajoko kūryboje), kiekviena jo esė vis dėlto yra apie – apie kultūrinę ir visuomeninę situaciją, apie jos apraiškas, poreiškius, patirtis, apie tai, kaip mes atrodome europietiškos kultūros kontekste. (H 1149)*

Kitame kontinuume gale būtų ekskliuzyvinis *mes*, nedviprasmiškai referuojantis į patį autorių ir paprastai pabrėžiantis jo, kaip mokslininko, vaidmenį, pvz.:

- (31) *Visų pirma literatūroje analizuojamas „savo lyties“ efektas siejamas su veidų kaip visumos atpažinimu, o mes fiksuojame, ar tiriamieji pastebi atskirų veido elementų skirtumus. (S 943)*
- (32) *Ištyrę nesergančių diabetu ligonių endarterektomijos riziką neatsižvelgdami į jų amžių ir lytį mes statistiškai patikimo skirtumo negavome. (B 1733)*

Žvelgiant iš autoriaus, kaip mokslininko, pozicijos, artimi ekskliuzyviniams *mes* yra tokie raiškos atvejai, kai autorius kalba akademinės bendruomenės vardu, nes tokiu atveju *mes* turi aiškiai apibrėžtą specifinį referentą – kalbama ne apie žmoniją apskritai, o tik apie tam tikrą žmonių grupę, pvz.:

- (33) *Tačiau, jeigu medicina, kartą paėmusi kūdikių maitinimo reikalus savo įtakon ir kontrolėn, nenatūraliomis priemonėmis žindymo tradicijas sužlugdė, mes, medikai, turime prisiimti savo profesijos atsakomybę už tas klaidas ir padaryti viską, kad jos ir jų pasekmės būtų ištaisytos. (B 600)*

Taip pat yra ir dviprasmiškų *mes* vartojimo atvejų, kai neaišku, ar autorius/autoriai turi omenyje tik save ar ir kitus diskurso dalyvius, pvz.:

- (34) *Tačiau erdvė ir laikas gali būti ir būna suprantami labai skirtingai. Taigi pirmiausia aptartina, kaip mes suprasime kultūros erdvę ir laiką. (H 1124)*

Kadangi šiame pavyzdyje yra kalbama apie esminių tyrimo sąvokų apibrėžtis, galima manyti, kad autorius turi omenyje tik save. Nors tekstas yra parašytas vieno autoriaus, tačiau tai gali būti vadinamoji „autorinė daugiskaita“ (Rosinas 2009, 52), prilygstanti vienaskaitiniam *aš*. Antra vertus, gali būti, kad autorius sąmoningai vartoja inkliuzyvinį *mes*, jau monografijos pradžioje norėdamas įtraukti skaitytoją į diskusiją ir taip užsitikrinti jo pritarimą ir palaikymą. Panašios persvazinės *mes* ypatybės bus aptartos vėliau. Kadangi galima tik spėti apie autoriaus ketinimus, tokie *mes* vartosenos atvejai priskiriami *dviprasmiškajam mes*. Dviprasmiškojo *mes* interpretacinį patogumą galima iliustruoti pavyzdžiu iš vieno socialinių mokslų srities teksto:

- (35) *Tačiau ir iki naujojo gubernatoriaus apie būtinumą aprūpinti žmones normaliomis gyvenamosiomis patalpomis, darbo vietomis, kokybišku išsilavinimu, sveikatos apsauga ir pan. šnekėjo tiek srities vadovai, tiek prezidentas V. Putinas. Tad Kaliningrade jau tapo įprastu tokius pažadus palydėti dar nuo „perestroikos“ laikų populiariu anekdotu: „Aš sakiau, kad po pertvarkos mes viską turėsime. Bet juk aš nesakiau, kad jūs viską turėsite“.* (S 1394)

Iš tiesų, kai kuriais vartosenos atvejais *mes* galima interpretuoti ir kaip inkliuzyvinį, ir kaip ekskliuzyvinį, todėl autoriaus pirminė intencija nebūtinai turi sutapti su skaitytojo interpretacija. Juolab, kad, kaip pažymi Harwoodas (2007, 28), įvardžių vartoseną pragmatiniu požiūriu gali būti daugiafunkcė, t.y. įvardis gali būti vartojamas turint ne vieną, o kelis tikslus.

Dabar apžvelgsime kiekybinės įvardžio *mes* ir jo gramatinių formų analizės rezultatus. Kaip matyti iš 3 lentelės, rečiausiai asmeninį įvardį *mes* visomis jo formomis vartoja technologijų ir fizinių mokslų atstovai, dažniau ši forma pasitaiko biomedicinos ir socialinių mokslų tekstuose, o dažniausiai *mes* renkasi humanitarinių sričių mokslininkai. Hylando (2008) atlikta įvairių autoriaus pozicijos ir skaitytojo įtraukimo (angl. *engagement*) žymiklių studija, kurioje lyginamos aštuonios mokslo šakos, rodo panašias tendencijas. Daugiausia asmeninių įvardžių vartojama filosofijos tekstuose, o mažiausiai – mechanikos inžinerijos, elektros inžinerijos ir mikrobiologijos srityse, t. y. matyti aiškūs skirtumai tarp tikslųjų ir humanitarinių mokslų. Nors visose mokslo srityse dažniausiai vartota forma buvo *mūsų*, negalima teigti, kad būtent ši forma dominuoja autoriaus pozicijos įvardžiu *mes* raiškoje. Taip yra todėl, kad šio tyrimo kiekybinė ir kokybinė analizė neapima asmens raiškos veiksmažodžio fleksijomis, kuri, kaip minėta, reikšmės požiūriu yra lygiavertė alternatyva asmeninio įvardžio *mes* vardininkui.

Asmeninis įvardis	Iš viso CorALit		B		H		P		S		T	
	abs. dažnis	norm. dažnis	abs. dažnis	norm. dažnis	abs. dažnis	norm. dažnis	abs. dažnis	norm. dažnis	abs. dažnis	norm. dažnis	abs. dažnis	norm. dažnis
<i>mes</i>	847	0,10	89	0,05	456	0,22	76	0,05	184	0,12	42	0,02
<i>mūsų</i>	3671	0,42	1017	0,62	1314	0,65	301	0,20	795	0,52	244	0,12
<i>mums</i>	648	0,07	30	0,02	404	0,20	54	0,04	146	0,10	14	0,01
<i>mus</i>	440	0,05	18	0,01	211	0,10	65	0,04	100	0,07	46	0,02
Iš viso:	5606	0,64	1154	0,70	2385	1,17	496	0,33	1225	0,81	346	0,17

3 lentelė. Asmeninio įvardžio *mes* ir jo dažniausių gramatinių formų vartosenos CorALit absoliutus ir normalizuotas dažnis 1000 žodžių imtyje

Kaip teigia Fløttum *et al.*, autoriaus pozicija yra ryškiausiai pabrėžiama, kai asmeninis įvardis atlieka veiksnio funkciją (Fløttum *et al.* 2006b, 73). Sekdamos šiais mokslininkais, toliau apžvelgsime lietuvių asmeninio įvardžio *mes* formos (vardininko linksnio) kiekybinius ir kokybinius vartosenos ypatumus pagal atskiras mokslo sritis.

Analizuojant *mes* vartoseną pagal atskiras mokslo sritis pastebimi itin ryškūs skirtumai tarp ekskliuzyvinio ir inkliuzyvinio *mes*. Inkliuzyviniam *mes* čia priskiriami tie atvejai, kai autorius referuoja į žmoniją apibendrintai, o ekskliuzyviniam *mes*, kai autorius turi omenyje išskirtinai save, prisistato kaip akademinės bendruomenės dalis ir kai yra galimos abi, tiek ekskliuzyvinė, tiek inkliuzyvinė, *mes* interpretacijos.

Mokslo sritis	Ekskliuzyvinis <i>mes</i>	Inkliuzyvinis <i>mes</i>
B	91%	9%
H	31%	69%
P	86%	14%
S	35%	65%
T	81%	19%

4 lentelė. Inkliuzyvinio ir ekskliuzyvinio *mes* pasiskirstymas (%) pagal mokslo sritis *CorALit*

Kaip matome, humanitarinių ir socialinių mokslų tekstuose vartojamas įvardis *mes* dažniausiai yra inkliuzyvinis. Tiksluosiuose ir biomedicinos moksluose atvirkščiai – dominuoja ekskliuzyvinis *mes*, pabrėžiantis autorių kaip mokslininką ar mokslininkų bendruomenės narį. Harwoodas (2005a, 352), tyrinėjęs asmeninių įvardžių vartoseną fizikos, kompiuterijos, ekonomikos ir verslo moksliniuose straipsniuose, taip pat nurodo, kad tiksluosiuose moksluose vartojamas *mes* paprastai yra ekskliuzyvinis.

3.3 Inkliuzyvinis *mes*

Didelį inkliuzyvinio *mes* populiarumą humanitariniuose ir socialiniuose moksluose turbūt galima paaiškinti šių mokslo sričių tekstų pobūdžiu. *CorALit* tekstyno humanitarinių mokslų dalį sudaro įvairių mokslo krypčių tekstai, tarp kurių yra etnologijos, filologijos, filosofijos, sociologijos, teologijos mokslo darbai, kuriuose aptariamos žmogaus prigimties, egzistencijos, tapatybės, mąstymo problemos. Natūralu, kad apmaštant žmogaus būtį, religiją, plėtojant įvairias filosofines implikacijas bei išvalgas apie žmoniją ir pasaulį, itin dažnas inkliuzyvinis *mes*. Panašiai ir socialinių mokslų, politologijos, teisės, psichologijos ir kituose tekstuose daug dažniau pasirenkamas inkliuzyvinis *mes* dėl tematikos specifikos, nes neretai kalbama apie kolektyvinio identiteto, tapatybės modelius ar tiesiog bendro pobūdžio žmonėms rūpimus dalykus.

Bene dažniausiai pasitaikantys inkliuzyvinio *mes* tipai yra trys, juos galėtume pavadinti *kasdieninis mes*, *visuomeninis mes* ir *egzistencinis mes*. *Kasdieninis mes* yra vartojamas kalbant apie įprastas gyvenimo situacijas:

- (36) *Kiekvienas iš mūsų, būdami iš esmės skirtingi žmonės, patenkame į situacijas, kuriose elgiamės panašiai, nes to reikalauja socialinio gyvenimo elgesio normos ir taisyklės. Pavyzdžiui, prieš eidami pas gydytoją, mes stengiamės kuo daugiau sužinoti apie jį kaip specialistą, žmogų ir t. t.* (H 637)
- (37) *Žinoti savo vardą, pavardę, gimimo metus nepakanka, jei mes norime susirasti darbą. Turime žinoti, kokios yra mūsų asmeninės savybės ir profesinė kompetencija.* (S 138)

Nors tokiuose kontekstuose galima vartoti beasmenes konstrukcijas (plg. *stengiamasi sužinoti, norint susirasti darbą*), inkliuzyvinis *mes* padeda sukurti neoficialią, jaukią aplinką, padeda skaitytojui pasijusti situacijos dalyviu, aptariamo konteksto dalimi. Tokią inkliuzyvinio *mes* funkciją, tik kitokio pobūdžio, reklaminiuose tekstuose pastebi ir aptaria Marcinkevičienė (2004).

Panašiai ir visuomeniniu *mes* pabrėžiamas priklausymas vienai valstybei, vienai tautai, pvz.:

- (38) *Mes, piliečiai, taip mokame ne tik už gydymą viešose gydymo įstaigose.* (S 103)
- (39) *Mes ne žydšaudžių, mes krepšinio sirgalių tauta.* (H 1124);
- (40) *Ar mes, lietuviai, sugebame reaguoti į pasaulyje, šalyje vykstančius pokyčius?* (S 358)

Čia vertėtų prisiminti Fløttum *et al.* pastebėjimą, kad *mes* semantiką ne visuomet lemia autorius, ji taip pat priklauso ir nuo skaitytojo identiteto. Autorių pateikiamas pavyzdys, kuriame *mes* norvegų bus suprantamas kaip inkliuzyvinis, tačiau kitų tautų atstovų – kaip ekskliuzyvinis (Fløttum *et al.* 2006b, 97):

- (41) *Some claim that we should avoid a higher level of Norwegian duties ...*
'Kai kas teigia, kad mes turėtume vengti didesnių mokesčių norvegams...'

Lietuvių akademiniame diskurse tai atitinka visuomeninio *mes* vartoseną, kai pavyzdžiuose (38) – (40) įvardis *mes* bus inkliuzyvinis tik lietuvių skaitytojo atveju.

Egzistencinis *mes* referuoja į žmonių apskritai, tačiau, skirtingai nuo *kasdieninio mes*, ne konkrečioje, bet apibendrintoje situacijoje:

- (42) *Mums, žmonėms, niekada nepakanka mūsų pačių. Mes veržiamės anapus savęs ir praugame save, pasinerdami į Dievo suvokimo gelmę, ir taip atsiveriame savo niekingumui.* (H 406).

Nors egzistencinio *mes* pavyzdžių biomedicinos, fizinių ir technologinių mokslų srityse aptikti nepavyko, visuomeninio ir kasdieninio inkliuzyvinio *mes* atvejų pasitaikė, bet žymiai rečiau nei socialinių ar humanitarinių mokslų srityse, pvz.:

- (43) *Reikėtų atsigręžti į netolimą istoriją ir išsiaiškinti, kokie veiksniai lėmė energijos krizę tarybiniais metais. Tuo metu mes statėme naują visuomenę didelėje šalyje, įsitikinę, kad energetiniai ištekliai neišsemiami.* (T 1365)
- (44) *Valgydami funkcinį maistą mes ne tik suteikiame organizmui energijos, bet ir papildome vertingomis biologiškai aktyviomis medžiagomis.* (B 1398)

Aptartos inkliuzyvinio/ekskliuzyvinio *mes* nevienodo pasiskirstymo tarp mokslo sričių tendencijos neretai aiškinamos tuo, kad humanitariniuose moksluose argumentacija yra gana sudėtinga, išvalgas ir išvadas dažnai tenka pagrįsti subjektyvesniais ir ne tokiais aiškiais kriterijais kaip tiksluosiuose moksluose, todėl iškyla poreikis taikyti įvairesnes strategijas kuriant santykį su skaitytoju (Hyland 2001, 216). Be to, neabejotinai didelę įtaką turi ir aptariamų reiškinių konkretumo laipsnis, kuris tiksluosiuose moksluose paprastai būna didesnis.

3.4 Ekskliuzyvinis *mes*

Kaip minėta, *ekskliuzyvinis mes* čia suprantamas kaip referuojantis tik į autorius/ autorių arba į autorių ir akademinę bendruomenę, taip pat jam priskiriami dviprasmiški atvejai, kuriuos įmanoma interpretuoti tiek kaip *ekskliuzyvinius*, tiek kaip *inkliuzyvinius*. Anot Fløttum (2009, 112), *mes* reikšmės pobūdį kartu su konteksto analize geriausiai atskleidžia su įvardžiu einantis veiksmažodis. Patyrinėjus dažniausius veiksmažodžius, vartojamus su *mes*, pastebėta gana ryškių skirtumų atskirų mokslo sričių tekstuose. Biomedicinos srityje įvardis *mes* dažnai vartotas pateikiant gautus rezultatus (33 proc. visų *ekskliuzyvinio mes* atvejų), pvz.: *mes (ne)nustatėme*, *mes (ne)radome*, *mes konstatavome*, *mes (ne)gavome*. Šioje grupėje dominuojanti veiksmažodžio forma yra *nustatėme* (19 atvejų iš 27). Daugelis kitų veiksmažodžių, vartotų su *mes*, buvo tyrimo atlikimo eigą ar metodiką nusakantys veiksmažodžiai, pvz.: *tyrėme*, *naudojome*, *analizavome*, *atlikome*, *išmatavome*, *išnagrinėjome* ir t. t. Biomedicinos mokslo atstovai nebuvo linkę dažnai pabrėžti savo nuomonės, vartodami įvardį *mes*: tokių atvejų tekстыne pasitaikė tik keletas (*mes manome* pavartotas 2 kartus, *mes linkę manyti* 1 kartą ir *mes galime teigti* 1 kartą).

Humanitarų tekstuose nebuvo nė vieno itin dažnai kartu su *ekskliuzyvinio mes* besikartojančio veiksmažodžio. Kiek dažnesnės buvo predikatinės konstrukcijos, kuriose *mes* vartojamas su modaliniu veiksmažodžiu *galėti*: tokios vartosenos atvejų pasitaikė

17 iš 142. Kai kuriais atvejais veiksmažodis *galėti* kiek susilpnina autorių pateikiamą propoziciją, pvz.: *mes galime spėti, mes galime daryti išvadą, mes galime teigti*. Taip pat humanitarinių mokslų tekstuose, skirtingai nuo kitų mokslų, labiau išsiskyrė autoriaus, kaip rašytojo, vaidmuo (Fløttum 2009, 112), kai autoriai vartoja *mes*, stengdamiesi rišliau pateikti tekstą, priminti skaitytojui, kas jau aptarta ar ką ketinama aptarti (*mes kalbėjome anksčiau, mes aptarsime vėliau, mes jau užsiminėme, mes jau pateikėme* ir t. t.). Dėl labai didelės mokslinių tekstų, sudarančių humanitarinių mokslų dalį *CorALit* tekстыne, įvairovės išsiskyrė dar vienas ekskliuzyvinio *mes* potipis, būtent *biografinis mes*, kai autoriai pateikia tam tikrus autobiografinius elementus, pasakoja atsiminimus, pvz.:

(45) *1969 metais mes dviese su T. Braku važiovome į Kauną jo tėvų pėdsakais. Nuoširdžiai mus priėmė skulptoriaus Petro Rimšos našlė. Žaliakalnyje aplankėme buvusį jų buto šeimininką.* (H 149)

Fizinių, socialinių ir technikos mokslų srityse ekskliuzyvinis *mes* vartojamas atliktiems tyrimams aptarti (*mes tyrėme, vadiname, vadovavomės, naudojome* ir t. t.) bei pabrėžti autoriaus, kaip rašytojo, vaidmenį (*mes susipažinsime, apžvelgsime, (ne)nagrinsime, (ne)aptarinėsime*). Čia, skirtingai nuo biomedicinos ir humanitarinių mokslų, dažnai pasikartojančių veiksmažodžių ar veiksmažodinių junginių nebuvo. Socialinių mokslų tekstai nuo kitų dviejų sričių skyrėsi tuo, kad šiuose tekstuose pasitaikė ir keletas autorių nuomonės raiškos pavyzdžių, t. y. *mes linkę tikėti, mes (ne)manome, mes manytume*.

Kaip jau minėta, kartais nėra lengva nustatyti, ar autoriaus pavartotas *mes* yra inkliuzyvinis ar ekskliuzyvinis. Persvazinį tokio *dviprasmiškojo mes* pobūdį yra pabrėžęs ne vienas mokslininkas, tyrinėjęs asmeninius įvardžius akademiniam diskurse (Harwood 2005a, 2005b, 2007; Vladimirou 2007). Pažvelgus į (46)-(47) pavyzdžius

(46) *Įdomi K. Petkevičiaus informacija, kad 1528 m. Kęsgailos Šiaulėnuose turėjo 150 jiems priklausiusių tarnybų ir kad XV a. ten buvo Kęsgailų giminaičio Butrimo valdų. Tokiu atveju mums reikia kalbėti apie Kęsgailų artimųjų ratą, o kaip tik Kęsgailų mes aptarti čia nenorime, nes jų galimybės gerai žinomos.* (H 454)

(47) *Kaip matome, jei įvykių eiga buvo tokia, kaip aprašėme, S. Ylos pateikta „Descriptio...“ datavimo viršutinė data gali būti argumentuota. Mes elgsimės kiek atsargiau ir bandysime ją nukelti iki 1596 m.* (H 454)

tarsi atrodytų, kad šie *mes* vartosenos atvejai yra teksto autorių ketinimų pabrėžimas, nors tekstas ir parašytas vieno autoriaus. Antra vertus, *mes* čia primena ir inkliuzyvinę vartoseną, kai autorius tarsi pakviečia skaitytoją kartu skaityti ir argumentuoti tekstą. Skaitydamas tokį tekstą, adresatas nejučiomis ima linksėti galvą ir pritarti autoriui (*taip, mes tikrai Kęsgailų aptarti nenorime*), lygiai kaip ir tiesiogiai pakviestas dalyvauti

moksliniame diskurse (plg. *kaip matome, aprašėme*), tarsi tampa autoriaus sąmokslininku ir pritaria keliamoms idėjoms bei pateikiamoms išvargoms. Kaip teigia Vladimirou, autorius įtraukia ir skaitytojus, kad šie „pasijustų aktyvūs argumentacijos dalyviai ir patys patikėtų pateiktų argumentų pagrįstumu“⁶ (Vladimirou 2007, 150).

3.5 Įvardis *jūs*

Asmeninio įvardžio *jūs* ir veiksmažodžio konstrukcija autorius išreiškia santykį su skaitytoju. Tikėtina, kad rašytinėje mokslo kalboje ryšys su skaitytoju minimalus, nes teksto autoriui rūpi pateikti savo nuostatas, tyrimo rezultatus, išvargas, į kurias skaitytojas reaguos gerokai vėliau.

Hylandas (2008, 9) teigia, kad nors asmeninis įvardis *jūs* yra tiesiogiai kuriantis autoriaus ir skaitytojo santykį, jis yra gana retai vartojamas akademiniam tekste, matyt, todėl, kad juo daroma aiški skirtis tarp autoriaus ir skaitytojo. Kuo (1999, 127) taip pat mini retą šio įvardžio vartoseną moksliniuose tekstuose todėl, kad tiesioginis rodymas į skaitytoją gali būti suprastas kaip įžeidžiantis. Tačiau mokslininkė pastebi, kad, kai įvardis *you* 'tu / jūs' pavartojamas moksliniame tekste, jis perteikia neapibrėžtą reikšmę, t.y. turimi omenyje žmonės plačiąja prasme, o ne konkretus skaitytojas ar jų grupė.

Vis dėlto, patyrinėjus lietuvių kalbos mokslo tekstyną, rasti 232 įvardžio *jūs* vartojimo atvejai (normalizuotas dažnis 0,08) (žr. 5 lentelę). Daugiausiai šių asmens žymiklių užfiksuota socialinių, fizinių mokslų ir technologijų srities tekstuose (atitinkamai 0,15 ir 0,10), mažiausiai – biomedicinos (0,01). Neretai šį įvardį vartoja ir humanitarai (0,04).

Asmeninis įvardis	Iš viso <i>CorALit</i>		B		H		P		S		T	
	abs. dažnis	norm. dažnis	abs. dažnis	norm. dažnis	abs. dažnis	norm. dažnis	abs. dažnis	norm. dažnis	abs. dažnis	norm. dažnis	abs. dažnis	norm. dažnis
<i>jūs</i>	232	0,03	1	0,00	49	0,02	5	0,00	93	0,06	84	0,04
<i>jūsų</i>	235	0,03	9	0,01	11	0,01	8	0,00	130	0,09	77	0,04
<i>jums</i>	156	0,02	8	0,00	12	0,01	86	0,06	6	0,00	44	0,02
<i>jus</i>	75	0,00	2	0,00	7	0,00	61	0,04	1	0,00	4	0,00
Iš viso:	698	0,08	20	0,01	79	0,04	160	0,10	230	0,15	209	0,10

5 lentelė. Asmeninio įvardžio *jūs* ir jo dažniausių gramatinių formų absoliutus ir normalizuotas dažnis 1000 žodžių imtyje

⁶Originalus tekstas: „The effect is to make the readers feel that they actively participate in the argument, and ultimately to convince them of the validity of the claims presented.“

Nors žanriniu aspektu moksliniai tekstai ir nebuvo atskirai tyrinėti, akivaizdu, kad tiesioginis ryšys su skaitytoju atsiranda akademinuose žanruose, kur teksto autorius pasirenka dialoginę (plačiąja prasme) rašymo formą ir kalba su skaitytoju. Paprastai autoriaus vaidmuo yra dominuojantis. Kaip teigia Bernas, tėvą atitinkantis *ego* būvis išreiškia galią, poveikį, globą, elgseną pagal tradiciją ar tiesiog pagal principą „taip reikia“ (Marcinkevičienė 2008, 62). Socialinių mokslų srities tekstuose skaitytojas dažniausiai yra švelniai gobjamas, įvardis *jūs* vartojamas su tariamosios nuosakos ar būsimosio laiko veiksmažodžiais, pvz.:

(48) <...> *būtų gerai, kad **jūs** irgi būtumėte deramai pasirengę pokalbiui.* (S 138)

(49) *Apsižvalgę aplink **jūs** pamatysite nemaža norinčių ir galinčių jums padėti.* (S 138)

Panašių pavyzdžių rasta tikslųjų mokslų tekstuose:

(50) *Tačiau **jūs** tikriausiai **norėsite** pažymėti visas pozicijas tiriamoje teritorijoje.* (T 2267)

(51) *Slaptažodį **jūs** turėtumėte gerai atsiminti.* (P 310)

Įvardis *jūs* pasitaiko ir nuosekliai aiškinant tam tikras technologijas ar veikimo principus. Šiais atvejais autorius labiau pataria skaitytojui, o ne išakmiai nurodo – dažniausiai vartojamos konstrukcijos *jūs galite, jūs norite, jūs tikriausiai norėsite, jūs matysite*, pvz.:

(52) *Jeigu jums reikia įsiurbti, pvz., 67 μ l, **jūs** galite naudoti 100 μ l arba 200 μ l keičiamojo tūrio dozatorius.* (P 184)

(53) *Tačiau **jūs** tikriausiai norėsite pažymėti visas pozicijas tiriamoje teritorijoje.* (T 2267)

(54) *Po kelių sekundžių **jūs** išvysite rezultatą, t. y. paskolos sumą, kurią bankas gali jums suteikti.* (T 1422)

Griežta autoriaus pozicija *jūs* atžvilgiu, demonstruojanti adresanto galią, pasitaiko retokai – vartojamos konstrukcijos su modaliniais veiksmažodžiais *turite, privalėsite*. Pavyzdžių aptikta socialinių ir humanitarinių mokslų tekstuose:

(55) *Taigi visą svarbiausią darbą privalėsite atlikti **jūs pats**, nes niekas geriau už jus negalės nustatyti tų tikslų.* (S 138)

(56) *Tokiu atveju, pagal ikisąveikinio etapo reikalavimą, **jūs** neturite klausti „Ar nenorėtumėte ši vakarą su manimi pasivaikščioti?“* (H 637)

Visi anksčiau aptarti įvardžio *jūs* vartojimo atvejai nurodo neapibrėžtą adresatą, t. y. bet kurį teksto skaitytoją, tačiau humanitarų tekstuose rastas ir vienas pavyzdys, kai

adresatas konkretus, autoriui žinomas (pavartota daugiskaitinė mandagumo forma *Jūs*), pvz.:

(57) *Kaita vienoje srityje, tarkime, ūkyje, kaip teigiate Jūs (p. 215), teoriškai atsiliepia kitoms sritims, tarkime, gyvenvietėms.* (H 1157)

Toks tiesioginis kreipimasis į adresatą iš esmės nėra būdingas rašytiniams akademiniam tekstams, tačiau įmanomas mokslinėse recenzijose.

4 Apibendrinimai ir išvados

Dabartiniu požiūriu asmeninių įvardžių vartoseną mokslo kalboje – vienas iš akademinės kalbos tyrimo aspektų, siejamų su kultūriniu ir moksliniu identitetu. Daugelio šalių tyrėjai ieško atsakymo į klausimą, ar įvairūs autoriaus pozicijos žymikliai, vartojami akademiniam tekste, yra tam tikros kultūros ar mokslo šakos nulemtas bruožas ar tradicija. Todėl šalia kitų empirinių tyrimų atliekami ir tokie, kuriais bandoma nustatyti, kaip dažnai ir kokiais atvejais mokslinio teksto autoriai pasirenka vartoti asmeninius įvardžius.

Atliktas kiekybinis tyrimas patvirtino prielaidą, kad tiesiogiai autorių nurodantys įvardžiai *aš* ir *mes* vartojami retai – iš viso tekstyne rasti tik 1 028 pavartojimo atvejai (normalizuotas dažnis 1000 žodžių imtyje 0,12 ir tai sudarytų apie 4 proc. fleksinės raiškos atvejų). Teksto autorių nurodantis įvardis *aš* tiriamojoje medžiagoje apie penkis kartus retesnis nei *mes*, tačiau tai nėra tiesiogiai susiję su teksto autorių skaičiumi, nes įvardis *mes* gali turėti ir kitokių semantinių reikšmių.

Išanalizavus *aš* ir jo formų vartoseną pagal mokslo sritis paaiškėjo, kad dažniausias šis įvardis humanitarų tekstuose, vidutinio dažnumo – socialiniuose ir fiziniuose moksluose, labai retas biomedicinos mokslų darbuose ir technologijų srities tekstuose. Atliktas kokybinis tyrimas parodė, kad tiek humanitarinių, tiek fizinių mokslų tekstuose šiuo įvardžiu autorius dažniausiai tiesiogiai reprezentuoja save kaip *biografinį aš* (įvairiuose atsiminimuose) arba *aš mokslininkas* semantinėje kategorijoje – pabrėžiamoji autoriaus pozicija ypač ryški aprašant tyrimų lauką ir atpasakojant darbo eigą, t. y. kuriant metadiskursą. Socialinių mokslų tekstuose aptikta ir *neapibrėžtojo aš* atvejų, kai teksto autorius, vartodamas asmens žymiklį, mąsto apibendrintai, pateikia save kaip pavyzdį ir taip kuria jaukią bendravimo aplinką.

Atlikus įvardžio *mes* ir jo formų kiekybinius tyrimus taip pat matyti aiškūs skirtumai tarp tikslųjų ir humanitarinių mokslų: humanitarų tekstuose jis dažniausias, retesnis socialinių ir biomedicinos mokslų autorių, o rečiausias – fizinių mokslų ir technologijų

atstovų darbuose. Kokybinė *mes* analizė parodė, kad humanitarinių ir socialinių mokslų tekstuose šis įvardis dažniausiai yra inkliuzyvinis, vartojamas reikšmėmis *kasdieninis mes*, *visuomeninis mes* ir *egzistencinis mes*. Tiksliuosiuose ir biomedicinos moksluose atvirkščiai – dominuoja ekskliuzyvinis *mes*, pabrėžiantis autorių kaip mokslininką ar mokslininkų bendruomenės narį. Kadangi nėra formalių kriterijų šioms reikšmėms atskirti, kartais tenka pasikliauti konteksto ir situacijos interpretacija. Tai ne visuomet lengva, nes įvardžiui *mes* lietuvių kalboje, kaip ir daugelyje kitų kalbų, būdingas semantinis dviprasmiškumas.

Įvardis *jūs*, rodantis autoriaus santykį su skaitytoju, lietuvių mokslo kalboje vartojamas palyginti retai, daugiausia jų užfiksuota socialinių, fizinių ir technologijų srities tekstuose, mažiausiai – biomedicinos. Šiuo įvardžiu nurodomas neapibrėžtas adresatas, t. y. bet kuris teksto skaitytojas, kuris, autoriaus vadovaujamas, gali atlikti įvairias užduotis (kai to padaryti neįmanoma, pvz., pačiam gydytis, tiesioginio ryšio su adresatu nėra).

Tolimesni asmeninių įvardžių tyrimai mokslo kalboje turėtų apimti asmens raišką veiksmazodžio fleksijomis, vertėtų išsamiau patyrinėti ir kitų asmeninio įvardžio *mes* gramatinių formų reikšmes, dažniausius junginius mokslo kalboje. Tai leistų atskleisti išsamesnį autoriaus pozicijos raiškos lietuvių mokslo kalboje vaizdą ir padėtų išryškinti mokslininko identiteto, apie kurį kalbama kitų kalbų ir kultūrų kontekstuose, bruožus.

Duomenų šaltinis

CorALit *Lietuvių mokslo kalbos tekstynas* (Corpus Academicum Lithuanicum). Interneto prieiga: <http://www.coralit.lt/>

Literatūros sąrašas

- Biber, Douglas, Stig Johansson, Geoffrey Leech, Susan Conrad & Edward Finegan. 1999. *The Longman grammar of spoken and written English*. Harlow: Longman.
- De Fina, Anna. 1995. Pronominal choice, identity and solidarity in political discourse. *Text* 15 (3), 379-410.
- Durocher Dunne, Michele. 2003. *Democracy in contemporary Egyptian political discourse*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Fløttum, Kjersti, Torodd Kinn & Trine Dahl. 2006a. “We now report on...” versus “Let us now see how ...”: Author roles and interaction with readers in research articles. *Academic discourse across disciplines*. Ken Hyland & Marina Bondi, eds. Bern: Peter Lang. 203-224.

- Fløttum, Kjersti, Trine Dahl & Torodd Kinn. 2006b. *Academic voices: across languages and disciplines*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Fløttum, Kjersti. 2009. Academic voices in the research article. *Cross-linguistic and cross-cultural perspectives on academic discourse*. Eija Suomela-Salmi & Fred Dervin, eds. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 109-122.
- Fowler, Roger. 1991. *Language in the news. Discourse and ideology in the press*. London/New York: Routledge.
- Harwood, Nigel. 2005a. 'We do not seem to have a theory ... The theory I present here attempts to fill this gap': Inclusive and exclusive pronouns in academic writing. *Applied Linguistics* 26 (3), 343-375.
- Harwood, Nigel. 2005b. 'Nowhere has anyone attempted ... In this article I aim to do just that': A corpus-based study of self-promotional *I* and *we* in academic writing across four disciplines. *Journal of Pragmatics* 37, 1207-1231.
- Harwood, Nigel. 2007. Political scientists on the functions of personal pronouns in their writing: An interview based study of 'I' and 'we'. *Text & Talk* 27 (1), 27-54.
- Hyland, Ken. 1998. Persuasion and context: The pragmatics of academic metadiscourse. *Journal of Pragmatics* 30, 437-455.
- Hyland, Ken. 2001. Humble servants of the discipline? Self-mention in research articles. *English for Specific Purposes* 20, 207-226.
- Hyland, Ken. 2005. *Metadiscourse: Exploring interaction in writing*. London/New York: Continuum.
- Hyland, Ken. 2008. Persuasion, interaction and the construction of knowledge: Representing self and others in research writing. *International Journal of English Studies* 8 (2), 1-23.
- Jakaitienė, Evalda, Adelė Laigonaitė, Aldona Paulauskienė. 1976. *Lietuvių kalbos morfologija*. Vilnius: Mokslas.
- Kuo, Chih-Hua. 1999. The use of personal pronouns: Role relationships in scientific journal articles. *English for Specific Purposes* 18 (2), 121-138.
- Latour, Bruno. 2002. *Science in action*. Harvard University Press.
- Linkevičienė, Nijolė. 2009. Naujos mokslo kalbos tyrimo galimybės. *Gimtoji kalba* 1, 3-10.
- Marcinkevičienė, Rūta. 2004. Užsakomųjų reklaminių straipsnių tarpasmeninės funkcijos raiška. *Respectus Philologicus* 6 (11), p. 56-63.
- Marcinkevičienė, Rūta. 2008. *Žanro ribos ir paribiai*. Vilnius: Versus aureus.
- Rosinas, Albertas. 1988. *Baltų kalbų įvardžiai*. Vilnius: Mokslas.
- Rosinas, Albertas. 2009. *Baltų kalbų įvardžių semantinė ir morfologinė struktūra*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Scott, Mike. 2008. *WordSmith Tools*. Version 5. Oxford: Oxford University Press.

- Šinkūnienė, Jolanta. 2010. Autoriaus pozicijos raiška asmeniniais įvardžiais rašytiniame akademiniam diskurse. *Filologija* 15, 124-141.
- Usonienė, Aurelija, Jonė Grigaliūnienė, Birutė Ryvitytė, Linas Būtėnas, Erika Jasionytė. 2008. Lietuvių mokslo kalbos tekstynas. *Baltistica*, XLIII (1), 101-114.
- Usonienė, Aurelija, Linas Būtėnas, Birutė Ryvitytė, Jolanta Šinkūnienė, Erika Jasionytė, Algimantas Juozapavičius. 2011. Corpus Academicum Lithuanicum: Design criteria, methodology, application. *Human language technology. Challenges for computer science and linguistics*. Zygmunt Vetulani, ed. Heidelberg: Springer. Vol. 6562, 412-422.
- van Dijk, Teun. 1998. *Ideology: A multidisciplinary approach*. London: Sage Publications.
- Vassileva, Irena. 1998. Who am I / who are we in academic writing? A contrastive analysis of authorial presence in English, German, French, Russian and Bulgarian. *International Journal of Applied Linguistics* 8(2), 163-190.
- Vladimirou, Dimitra. 2007. 'I suggest that we need more research': Personal reference in linguistics journal articles. Vol. 1. *Papers from LAEL PG 2006*, ISSN 1756-123X.
- White, Peter. 2003. Beyond modality and hedging: A dialogic view of the language of intersubjective stance. *Text* 23 (2), 259-284.
- Wodak, Ruth, Rudolf de Cillia, Martin Reisigl & Karin Liebhart. 2009. *The discursive construction of national identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Personal pronouns in Lithuanian scientific discourse

Nijolė Linkevičienė, Jolanta Šinkūnienė

Summary

The focus of the paper is the use of personal pronouns as a means of author stance expression in the Corpus Academicum Lithuanicum (about 9 million words) representing a variety of academic genres in five science areas (Biomedical sciences, Humanities, Physical sciences, Social sciences, Technological sciences). Pronouns in the subject position in Lithuanian may be omitted, as the person/number inflection of the verb already indicates the subject. Therefore, when the pronoun does occur in scientific discourse it might be interpreted as an emphasized expression of the author stance.

In this study qualitative and quantitative approaches are employed to reveal distributional information and usage patterns of the personal pronouns *I* and *we*. The results of the

study indicate cross-disciplinary differences in the use of personal pronouns in different science areas: researchers in the hard science fields tend to use personal pronouns to a much smaller extent than researchers in the soft fields. The study also showed marked differences in the distribution of exclusive and inclusive *we*. Scientists in the humanities and social sciences prefer the inclusive communal *we*, whereas researchers in biomedical, physical and technological sciences favour the exclusive *we* which primarily refers to the authors themselves or to the academic community. A case study of the personal pronoun *you* revealed its rare usage in scientific Lithuanian. This pronoun is usually employed to refer to the indefinite addressee.

[teikta 2012 m. sausio mėn.